

Le a kalappal, mert leröpül

Picasso – Alakváltozások (1895–1972).
Beszélgetés Emilie Bouvard és Tóth Ferenc kurátorokkal

RÓZSA T. ENDRE

Magyar Nemzeti Galéria, 2016. IV. 21. – VII. 31.

Lenyűgöző a minőség és a méret, legalább száz műtárgyból állt össze a Picasso-kiállítás. A nagyon korai kezdettől szinte a művész utolsó leheletéig végighalad a teljes pályafutáson. 92 éves korában halt meg Picasso, és több mint hetvenezer műtárgyat hagyott örökül a világnak. Harmincéves korára mellészegődött a siker, és mindhalálig hű maradt hozzá. A kiállított műtárgyak roppant komoly művészeti és anyagi értéket képviselnek. Több Picasso-múzeum létezik világszerte, de a párizsi a legnagyobb, hatezer műtárgy felett rendelkezik.

Hogyan alakították ki a kiállítás koncepcióját?

TÓTH FERENC: A Musée national

Picasso elhúzódo felújítása idején elkezdődtek a puhatolódzások, szóba került a budapesti kiállítás terve. Végül az új igazgató, Laurent Le Bon adott zöld utat az elképzelésnek. Párizsban dolgozták ki a koncepció vázát, ami természetes, mert az anyag háromnegyed része a Picasso Múzeum tulajdona. Miután kialakult az első vázlat, mi is előterjesztettük a saját elképzelésünket. Nagyon előzékenyen fogadták, gördülékeny együttműködés alakult ki köztünk. Megkönnyítette a dolgunkat, hogy jelenleg Picasso szobrászatát mutatja be a párizsi múzeum, és viszonylag nagy anyag szabadult fel.

Alaposan végignéztem a kiállítás anyagát, az ember-ábrázolás változásai adják a vezérfonalat. Az arcok és testek megjelenítése nagyon jellemző Picassóra. Csendéleteket még csak-csak, de tájképet szinte egyáltalán nem festett. Említette, hogy az anyag háromnegyede jött Párizsból. A fennmaradó negyedre szívesen érkeztél?

T. F.: Amikor végigmentünk az anyagon, kiderültek a hiányok, a gyenge pontok, és azokra a helyekre kellett elérhető műveket keresnünk. Ebben segített nekünk a bázeli Beyeler Alapítvány, a berni Kunstmuseum, a moszkvai Puskin Múzeum, a stuttgarti Staatsgalerie, négy festmény érkezett a jeruzsálemi Izrael Múzeumból és további három a budapesti Ludwig Múzeumból. Különösen a korai anyagot kellett megerősíteni, erre a budapesti Szépművészeti Múzeum gyűjteménye adott lehetőséget.

Nevezetes kép érkezett a moszkvai Puskin Múzeumból: Ambroise Vollard portréja. 1910-ben festette Picasso, és nagyon hamar Oroszországba került a mű. Mind a jellegzetes színvilág, a barna, a fekete, a sötét és az okker feszes árnyalatai, mind

PABLO PICASSO:
Ambroise Vollard portréja,
1909–1910
olaj, vászon, 93x65 cm

az érett kubista látványanalízis hatott a késő-cárizmus avantgardistáira, a kubofuturistákra. Mind a Nemzeti Galériában, mind a bécsi Albertinában rendezett orosz avantgárd kiállításon érzékelhető a Párizsból kiindult hatás. A budapesti Szépművészeti Múzeum grafikai gyűjteményének Picasso-anyagához két név kapcsolódik, Meller Simon és Daniel-Henry Kahnweiler neve.

T. F.: Meller Simon a grafikai osztályt vezette, és mint múzeumi szakember, elévülhetetlen érdemeket szerzett egyebek mellett azzal, hogy kezdeményezte a korai Picasso-művek megvásárlását. Nagy kincs birtokába jutott a múzeum. Majd hosszú szünet után, 1967-ben rendeztek kiállítást Picasso grafikai műveiből a Múcsarnokban. Az idős Kahnweiler is Budapestre érkezett akkor, sőt újabb műveket ajándékozott, s ezzel kiegészítette, folyamatossá tette a Szépművészeti Múzeum Picasso-gyűjteményét. A teljes történetet annak minden részletével és politikai pikantériájával együtt Bodor Kata dolgozta fel, a kiállítás katalógusában olvasható a tanulmánya. Ha már a katalógusnál tartunk, egy másik írásra is felhívom a figyelmet. *A kubista anatómia megteremtése: Picasso művészetianatómia-ismeretei és kubizmus előtti művei* – ez a címe Hiromi Matsui japán művészettörténész revelatív tanulmányának. A Picasso-hagyatékából olyan akttanulmányok, rajzok kerültek elő, amelyek a korai monumentális főmű, az *Avignoni kisasszonyok* előtanulmányainak tekinthetők, és ezekből kielemezte, hogy Picasso rombuszalakzatok alapján szerkesztette meg az emberi testeket. Az *Avignoni kisasszonyok* öt figurájában is benne

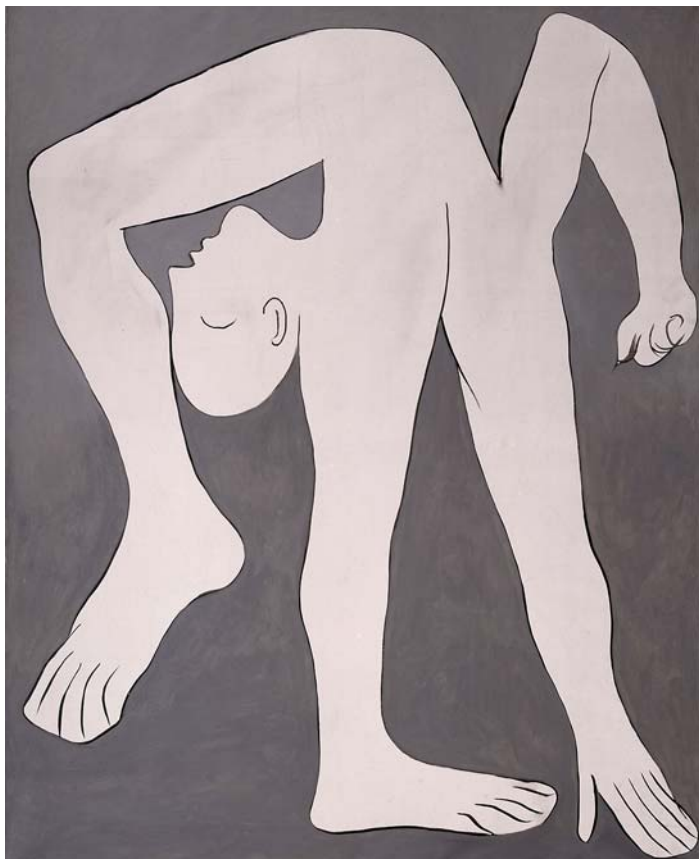
rejlnek a módosított rombuszok. A módszer a 19. században alakult ki, arra szolgált, hogy a művészek anatómiailag helyesen proporcionálják az emberi testarányokat. Matsui azt mutatta ki, hogy az emberi test síkgeometrián alapuló szerkesztése kiindulópont volt Picasso számára, a kubizmushoz vezető út állomása, amit aztán a kifejezés fokozása érdekében erősen módosított. Elemzése bizonyítja, hogy a látszólag elszabadult kubista fej- és testábrázolás precíz anatómiai struktúrák geometriáján alapszik.

Picasso attól kezdve vált a 20. század nagy festőjévé, hogy 1907-ben megfestette az Avignoni kisasszonyokat. Utólag nyilvánvalóvá vált, hogy a monumentális festmény vízválasztó. Kezdetből fogva lenyűgöző a fantasztikusan magabiztos rajztudás, a tökéletes uralom a vonal felett. Azt mondja a fáma, hogy Picasso kévsé tanult meg beszélni, viszont addigra már rég remekül rajzolt. Festőművész apja felismerte a fia rendkívüli tehetségét, maga tanította, és régi mesterek festményeit másoltatta vele.

T. F.: A kiállítás indító alkotása egy 75x50 centiméteres kép. Modell után készült, a címe: *Mezítlábás lányka*. Picasso még nem volt 14 éves (!), amikor 1895 tavaszán ezt a művét olajjal vászonra festette a hagyományos spanyol festészet, José de Ribera és Francisco de Zurbarán modorában. Közvetlenül mellette látható az *Ivás közben elalvó nő*. Hét évvel később készült, a kék korszak egyik jellegzetes darabja. Nincs érzékelhető kvalitásbeli különbség a két kép között. A Szépművészeti Múzeumban lévő *Mutatványosok* című sorozatban is rögvést feltűnik a magabiztos rajztudás. Flottul, lazán folynak a keze nyomán a vonalak. Vagy megemlítem az 1918-ban készült ceruzarajzát, címe: *Táncoló Harlekin pálcával*. Egyetlen kacskaringós vonallal ábrázolta a commedia dell'arte harlekinfiguráját.

Az Avignoni kisasszonyok befejezése után Picasso elbátortalanodott. Érezte, hogy nagyot lépett, de talán kiszaladt a semmibe. Szokásos magabiztossága megingott, csak a barátainak

PABLO PICASSO:
Női fej, 1931, bronz,
128,5x54,5x62,5 cm

PABLO PICASSO:
Akrobata, 1930,
olaj, vászon, 162x130 cm

mutatta meg a képet. Meghallgatta a véleményüket, de sokáig nem állította ki sorsfordító művét. Eltelt egy darab idő, amíg a nyílánosság elé bocsátotta.

T. F.: 1916-ig egyáltalán nem állított ki Párizsban. 1910-ben volt utoljára kiállítása Vollard galériájában. Kiállított Berlinben, New Yorkban, Moszkvában, Münchenben, de Párizsban nem. Végül André Salmon szervezte meg az *Avignoni kisasszonyok* párizsi kiállítását, kilenc évvel az elkészülés után, 1916-ban. Egy másik határpont is felismerhető Picasso pályáján, ellenkező előjellel. Az 1910-es évek elején nagyon közel jutott a nonfiguratív művészethez, fél lábbal már át is lépett az absztrakció világába. Azután véglegesen visszalépett. A figurativitás erejéről Picasso nem akart, vagy nem tudott lemondani.

Mennyi időt töltött a Picasso-kiállítás létrehozásával a kezdettől a befejezésig, és mint kurátor, miben látta a legfontosabb feladatát?

T. F.: Egy teljes éven keresztül mélyedtem el Picasso alkotói világában. A hagyományos korszakolás nem győzött meg. Végül arra jutottam, hogy Picasso konkrét típusokban gondolkodott. Megragadta az alakformálás valamelyik típusát, és állandó kísérletezéssel, fokozatosan kimunkálta azt. Amikor valamilyen formaproblémát megoldott, habozás nélkül továbblépett. Tehát nem csak a műben kiteljesedő végeredményt látom lényegesnek, a hozzávezető út állomásait is meg kell mutatni. Kurátori munkám legnagyobb kihí-

PABLO PICASSO:
Anyja és gyermeke, 1907
olaj, vászon, 81x60 cm

vásának azt tartottam, hogy megtaláljam a kulcspontokat, ahol egy konkrét típus kiteljesedett, és ami után megkezdődött a következő típus kimunkálása.

Folytassuk ott, ahol kurátortársa befejezte. Ha az alakformálások közti típusváltások kerülnek terítékre, azt a szakirodalom általában Picasso változatos szerelmi életével hozza kapcsolatba. Hivatalosan csak két felesége volt, Olga Koklova és Jaqueline Roque, de nagyon sok élettársa. E teória szerint az új barátnők hatása mindig megváltoztatta Picasso stílusát.

EMILIE BOUVARD: Teljesen fordítva látom a helyzetet. Ha Picasso egy formaprobléma végére ért, lecserélte az aktuális barátnőjét, és az új szerelmé a soron következő művészi irány szerint választotta ki. A művészek életében nem ritka az ilyen egoizmus. Első élettársa, Fernande Olivier a szegény és nélkülöző Picasso mellett élt sokáig, az *Avignoni kisasszonyok* csoportképeké is ő az egyik alakja. 1917-ben ismerte meg Olga Koklovát, a Gyagilev-féle Orosz Balett balerínáját. Hamarosan összeházasodtak, Max Jacob és Jean Cocteau voltak a házassági tanúk. A két szerelem közt a férjnél lévő Eva Gouelle szerelme töltötte ki az űrt. Gouelle kórházba került, és hamarosan meghalt. A radikális váltást, a nagyvilági életmódot Olga Koklova hozta magával. Az orosz arisztokrácia és a nagypolgárság kozmopolita köreiből került ki az Orosz Balett közönsége. Egy csapásra megszűntek Picasso anyagi gondjai. Hátat fordított a kubista stílusnak, és a klasszicizmus felé fordult. 1921-ben született egy fiuk, Paulo. Emilia Philippet tanulmánya részletesen áttekinti a kiállítási katalógusban, hogyan ismerte meg Picasso a tánc világot 1917-ben, majd hogyan szakított 1925-ben önmaga táncközpontú, klasszicista korszakával. Házassága akkoriban végleg megromlott, de hivatalosan soha nem váltak el. Picasso két húron játszott. Elege lett Olgából, a róla festett képekből süt a viharos agresszivitás. A budapesti kiállítás A csók című kép mutatja ezt. Össze-vissza végtagok, fogak, női

PABLO PICASSO:
Anyja és gyermeke, 1907,
olaj, vászon, 81x60 cm

nemi szerv, nyers színek, durva sraffozás, a két fej egyetlen közös szájban egyesül. Maga mögött hagyta az egész táncikonográfiát, végleg elbúcsúzott Gyagilevtől és az Orosz Balettől. Fenntartott azonban egy titkos párhuzamos kapcsolatot. A szőke, sportos 17 éves lányról, a kedves Marie-Thérese Walterről festett pasztellszínű képek színvilága harmonikus, és a hangsúlyosan gömbölyded, nőies formák, a kerek mellek könnyed erotikája önmagáért beszél. Az *olvasmány* című festménynek vagy a *Női fej* című szobornak Marie-Thérese a modellje. Közös lányuk, Maya 1935-ben született. Picasso további két gyerekének Françoise Gilot adott életet. Claude és Paloma születésekor Picasso már jócskán elmúlt hatvanéves.

A férfiak általában tartanak az okos és tehetséges nőktől. Picasso sem terhelte túl a kapcsolatait. 1936-ban a helyzet megváltozott. Dora Maar jelent meg a színen, aki művész volt a saját jogán, és nem egy kis holdacska, ami a naptól nyeri a fényét. Több legenda is szól arról, hogyan ismerkedtek össze egymással. A legvalószínűbb, hogy Paul Éluard révén, némileg szürrealista módon. Ami helyénvaló, hiszen akkoriban jutott delelőjére a francia szürrealizmus. Kapcsolatuk közel tíz évig tartott. Dora Maar a szürrealista mozgalom tagja volt, költő, festő és kiváló fényképész. Hosszú életét festőművészként fejezte be, sikerült kikeverednie Picasso árnyékából. Marie-Thérese Waltert és Dora Maart ekképp hasonlította össze Picasso: egyikük lábtörő, a másik istennő, ennyi a hiteles női szerepek magja. Az andalúz festő szereposztása arrogáns ugyan és himsoviniszta, de mégis olyan, amit a nők meglepően könnyen elfogadnak.

E. B.: Dora Maar drágán megfizetett a kapcsolatáért. Amikor háttérbe szorult Picasso életében, idegösszeomlást kapott. A neves pszichoanalitikus, Jacques Lacan kezelte két évig. A kapcsolatuk első felében Dora Maar nagy hatással volt Picassóra. A három és fél méter magas, közel nyolc méter széles Guernica 1937-ben készült, a monumentális mű egyes részeit Dora Maar festette, és fotósorozaton is dokumentálta a mű születését. A budapesti kiállításon a *Síró nő* kapcsolódik Dora Maarhoz, Lleida lebombázását siratja. A német Kondor Légió bombázta porrá a kisvárost, akárcsak Guernicát.

A szóbeszéd szerint a megszállt Párizsban egy német tiszt felkereste Picassót a műtermében. Nézegette a képeket, majd meglátta a Guernicáról készült képeslapot. Ezt Ön csinálta? – kérdezte. Nem, ezt Önök csinálták – válaszolta Picasso.

E. B.: A történet hiteles. A szóban forgó német tiszt maga írta meg az esetet. Ha jól emlékszem, Ernst Jünger német író a beszámoló szerzője. Jünger a német megszállás alatt vezérkari tisztként szolgált Párizsban.

Picasso a második világháború alatti időszakát sikerült valamennyire jobban megismernem. Egyetemista koromban magyarra fordítottam szürrealista szinda-

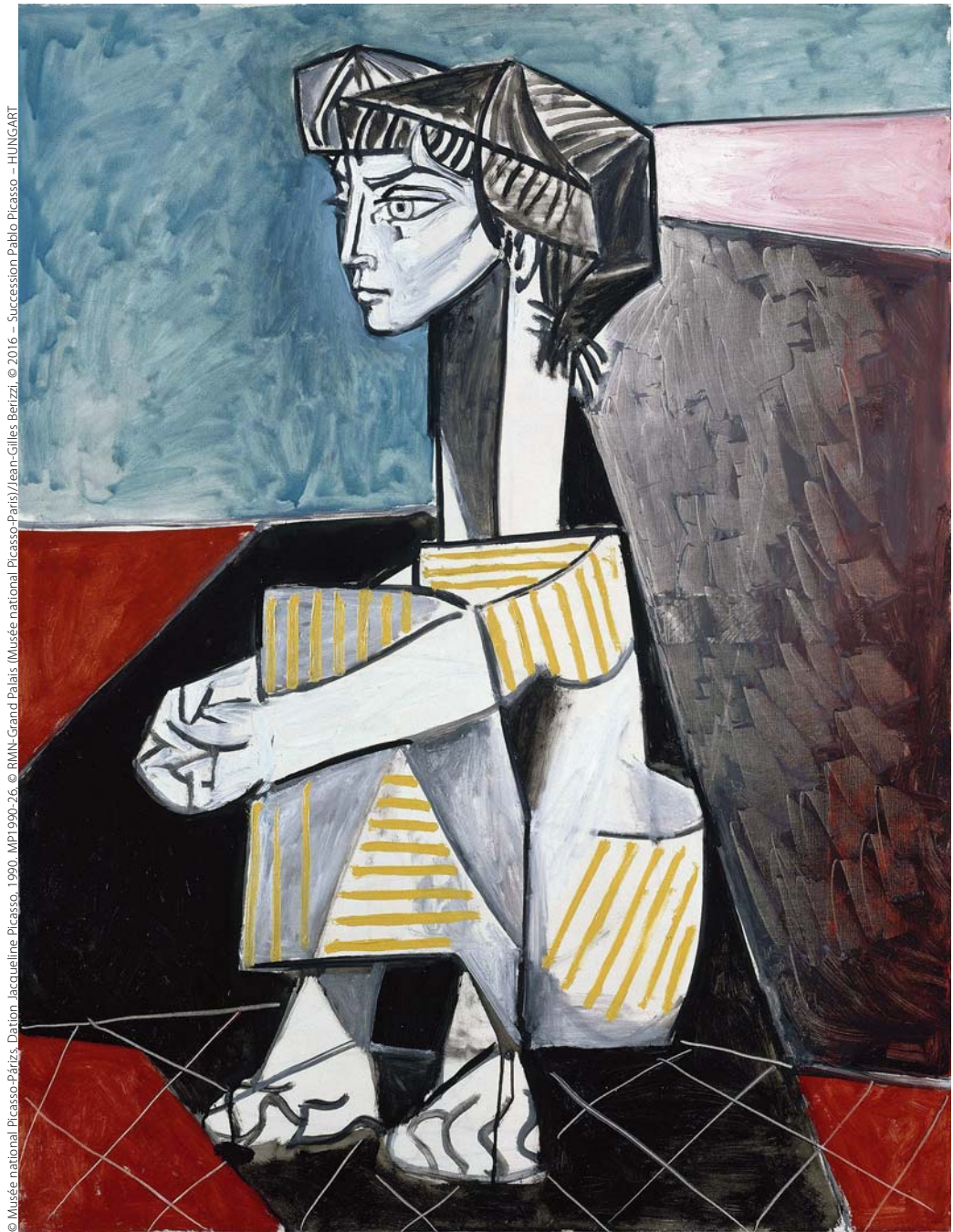

rabját, amit 1941-ben írt. A farkán csipett vágy címmel elő is adtuk a darabot francia szakos évfolyamtársaimmal közösen. Fordítás közben úgy éreztem, belelátok kissé a szerző mögöttes gondolataiba. Úgy tapasztaltam, hogy Picasso gátlás nélkül játszik, bohócként bolondozik, másrészt szorong és neurotikus.

PABLO PICASSO:
Anyaság, 1971,
olaj, vászon, 162x130 cm

E. B.: Mindkét megállapítást meg tudom erősíteni. Picasso túl korán lett festő, kimaradt számára a szokásos gyerekkor. Időskori festészetében igyekezett megélni az elszalasztott gyerekkor felszabadító játékoságát, szerepjátszását. A neurózis is kétségtelen. Tudunk váratlan dühkitöréseiről, a rátörő félelmekről, és sokat elmond, hogy minden reggel meg kellett küzdenie azért, hogy képes legyen kikelni az ágyból. Időnként nagyon komoly zavarokat keltett maga körül, két élettársa lett öngyilkos, és az unokái közt is előfordult öngyilkosság. A zseniális alkotók élete ritkán egyszerű, és a környezetük is megszenvedti őket. Az említett színdarabot 1944 tavaszán a Leiris házaspár szalonjában adták elő. Albert Camus rendezte, játszott benne Dora Maar, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir és Raymond Queneau. A rendezői segédlet szerepét Jacques Lacan, valamint Sylvia és Georges Bataille szolgáltatta. Az akkori francia szellemi élet színe-java vett részt az előadásban.

Picasso legbelsőbb baráti köréhez tartozott Lee Miller. Amikor Párizs felszabadult, a haditudósító Miller első útja Picassóhoz vezetett. Miller a buchenwaldi koncentrációs táborban is készített fényképeket.

© Musée national Picasso-Paris, Dation Jacqueline Picasso, 1990. MPI 1900-26 © RMN-Grand Palais (Musée national Picasso-Paris)/Jean-Gilles Berizzi, © 2016 – Succession Pablo Picasso – HUNGART

PABLO PICASSO:
Jacqueline összetett karral, 1954,
olaj, vászon, 116x88,5 cm

Valószínű, hogy az egyik ottani fotó alapján készítette el Picasso a Hullaház című híres művét, amit ma a New York-i MOMA gyűjteménye őriz, és stílusában a Guernica párdarabjaként tartják számon.

E. B.: A Guernica világszerte utóját, amivel a spanyol köztársaságiakat támogatták, Lee Miller férje, Roland Penrose szervezte meg. Nagyon szoros volt a barátság, és Picasso sok portrén örökölte meg Lee Millert.

Amikor szerencsémre interjút készíthettem Joan Miróval, azt mondtam neki, hogy a 20. század három nagy spanyol művésze Miró, Dalí és Picasso. Miró ingerülten válaszolt: a fasiszta Dalit hagyjuk a fenébe, Picasso meg francia, és nem spanyol.

E. B.: Nem olyan egyszerű a kérdés, mint amilyennek látszik. Kétségtelen, hogy Picasso mélyen beintegrálódott a francia művészetbe,

azonban soha nem lett francia állampolgár. 1940-ben kérvényezte a francia állampolgárságot, de nem járt sikerrel. Politikailag megbízhatatlan személyként elutasították. Cserébe Picasso a francia Becsületrendet utasította vissza 1967-ben. Viszont az 1956-os magyar forradalom elleni szovjet intervenciót elítélő nyilatkozatot azonnal aláírta. A budapesti kiállításon láthatók a dokumentumok.

Ön szerint a magyar, vagy a francia koncepció érvényesült inkább a budapesti kiállítás megvalósítása során?

E. B.: Szerintem inkább a magyar kollégák szándéka kerekedett felül. A Magyar Nemzeti Galéria munkatársai egy olyan klasszikus retrospektív tárlatban gondolkodtak, amit a kortárs muzeológia eszközeit felhasználva valósítanak meg. Ha nekik meggyőződésük, hogy Budapesten ilyen közelítés vezet el a közönségsikerhez, akkor nincs miről vitázni. Miután gondosan összehangoltuk a terveinket, végig könnyen szót értettünk egymással.